

Europese vogels in Oost-Afrika

R. HARMSSEN.¹⁾

(oud-lid V.W.G. afd. Wageningen)

In de koffievelden van het Kenyase hoogland zijn de avonden koud genoeg om met een dikke trui aan rond het open haardvuur te zitten. Als men zich er echter toe brengt 's avonds of 's nachts de tuin in te stappen, heerst daar een buitengewoon mooie atmosfeer. De geuren van tropische en subtropische bloemen hangen dik over het bedauwde gazon. De maan schijnt achter de bananestruiken en langs de rand van een nabije koffieplantage kan men in het maanlicht de schimmen van een paartje antilopen zien, als zij verschrikt het gazon verlaten. Boomkikkers en krekels vormen een koor alom, en de schrille stemmetjes van de zg. vruchtveermuizen klinken soms van hier, dan van daar.

In de wilde vijgeboom roept een Dwergooruil; dit luidruchtige kleine uiltje broedt hier ergens in de tuin. Ook in de tuin, en ook luidruchtig is een hele familie Kerkuilen die op de zolder hun nest hadden, en daar nog iedere dag slapen. Het is een interessante ervaring deze zo bekende vogels hier in een zo vreemd biotoop aan te treffen.

Voor de vogelaar is Kenya een Walhalla. Er komen hier niet minder dan 1030 verschillende vogelsoorten voor. Dit buitengewoon rijke vogelleven is ongetwijfeld het resultaat van de enorme variatie in biotoop. Men vindt hier rots-, zand-, en moeraskusten, tropische regenwouden, hooglandbos, savannen, halfwoestijn en

woestijn, zoetwatermeren en -moerassen zowel als zoutmeren en bovendien hooggebergten. Ieder van deze biotopen heeft zijn eigen vogelbevolking en het is verrassend te zien hoe weinig soorten, of zelfs geslachten, de vogelpopulaties van de savanne en van het regenwoud gemeen hebben, of zelfs, hoe weinig soorten zowel in het laagland-bos als in het hoogland-bos voorkomen.

Voor een Europeaan hier in Kenya is de mate van samengaan en beïnvloeding van de zogenaamde Palearctische en Ethiopische vogelbevolkingen uitermate interessant. Een oppervlakkige beschouwing van een aantal vogelboeken toont reeds direct hoe weinig verwantschap er bestaat tussen deze twee vogelbevolkingen. Er zijn slechts een kleine 180 Europese vogelsoorten in tropisch Afrika vertegenwoordigd, en meer dan 100 hiervan worden in Afrika alleen als wintergasten aangetroffen. Vele van deze zogenaamde Europese vogels zijn bovendien typisch Mediterraan of Afro-Indisch in karakter en broeden in Europa slechts op zeer geringe schaal, zoals bijvoorbeeld Zilverreiger, Flamingo, Steppenarend en Waaiersaartrietzanger. Voor sommige biotopen zijn de Europese en Afrikaanse vogelbevolkingen veel nauwer verwant dan voor andere biotopen. In dit verband is er een uiterst interessante overeenkomst tussen Nederland en Kenya. Nederland is uniek in Noordwest-Europa

¹⁾ Zoology Department, University College, Nairobi.

Fig. 1. In de droge halfwoestijn nabij Wajir in noordoostelijk Kenya vindt men gedurende de wintermaanden Ooievaars (*Ciconia ciconia*), die samen met Abdims ooievaars (*Sphenorynchus abdimii*) op sprinkhanen jagen. Foto Myles North.

wat zoetwater-moerasvogels betreft en zo is Kenya uniek in tropisch Afrika op dezelfde wijze.

Een van de mooiste ornithologische ervaringen in dit land is een excursie naar Lake Naivasha. Dit schitterende zoetwatermeer ligt aan de voet van de sluimerende vulkaan Longonot, midden in de oostelijke Rift Vallei, slechts 80 km van Nairobi. Hier vindt men een ondiep meer, met vele inhammen, lage moerassige oevers, uitgestrekte waterlelie-velden en ondoordringbare *Papyrus*-bossages, terwijl het geheel omgeven is door complexen van hoog opgaand moerasbos.

Als men van Nairobi komende bij Longonot het meer voor zich ziet liggen geeft het meteen de indruk van een grote weer-

spiegelende groene oase te midden van de droge doorn-savanne. Tien minuten later, als men de hoofdweg verlaat, bevindt men zich in een bos van statige geelstammige „Koortsbomen” (*Acacia xanthophloea*) met een dichte ondergroei van allerlei soorten kreupelhout. Een tropische sfeer heerst alom, en het is geen zeldzaamheid hier een van de Bos-antilopen of een troep Vervet-ape de weg te zien oversteken. Spoedig echter loopt de weg dood in het moeras. Gedurende de laatste jaren is de waterspiegel van het meer een aantal meters gestegen als gevolg van een recente toename in de regenval; vele paden en zandwegen, die vroeger langs de oever liepen, zijn nu verdronken. Dit is ook het geval met vele van de bomen, die nu als

kale skeletten voortreffelijke rustplaatsen bieden aan Aalscholvers en Pelikanen.

Als men er in slaagt een uitzicht over het meer te krijgen vanaf een onbegroeid deel van de oever, wordt men zich er onmiddellijk van bewust wat een prachtige natuurrijkdom hier heerst. Op een lage met gras begroeide landtong staat een groep Ooievaars (*Ciconia ciconia*), samen met een paartje Maraboes (*Leptoptilos crumeniferus*) en een eenzame Geelsnavel-ibis (*Ibis ibis*). Onze Nederlandse Ooievaars trekken vrij zeker allen via West-Afrika, maar hier in Oost-Afrika ziet men vaak grote vluchten Ooievaars die vermoedelijk Oost-Europese broedvogels zijn. Men treft ze aan langs de oevers van zoet- en zoutwatermeren, vaak in gezelschap van Maraboes, maar ook in de open steppe en savanne, waar ze samen met Abdims-ooievaars (*Sphenorynchus abdimii*) op sprinkhanen jagen (fig. 1). Een koddig gezicht vormt een groepje Heilige ibissen (*Threskiornis aethiopicus*), die zeer actief voedsel lopen te zoeken nabij de Ooievaars.

Deze wit-zwart bonte vogels behoren tot dezelfde soort als de bekende Heilige ibissen van het Oude Egypte. Een nauw familielid, de Zwarte ibis (*Plegadis falcinellus*) van Europa, vindt men hier als wintergast en als broedvogel. Dit is een veel minder opvallende vogel, die men in Naivasha meestal als eenzame exemplaren in dichte biezenvelden aantreft.

Verder langs de oever in het moeras ziet men hier en daar een aantal verschillende reigers staan. Er zijn ettelijke reiger-kolonies langs het meer, en de voedselzoekende volwassen vogels zijn overal te zien. Er zijn op Lake Naivasha vermoedelijk meer reigersoorten te vinden dan waar ook ter wereld. Onze Blauwe reiger en Purperreiger vindt men hier het gehele jaar. Evenals de Zwarte ibis zijn deze vogels zowel wintergast vanuit Europa als broedvogel. De Zwartkop-reiger (*Ardea melanocephala*) en de Reuzenreiger (*Ardea goliath*), beiden typische Afrikaanse soorten, vindt men ook in hetzelfde biotoop

Fig. 2. In de acaciabomen langs de oever van Lake Naivasha broedt de Afrikaanse lepeelaar (*Platalea alba*). Foto Myles North.

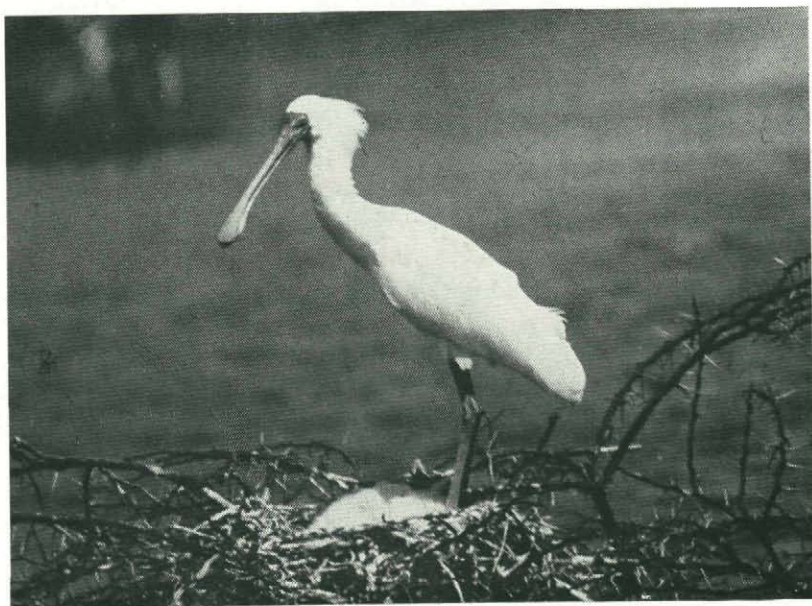

Fig. 3. De Magadi-plevier (*Charadrius venustus*) is een Afrikaanse soort van een Europees geslacht. Zijn verspreidingsgebied is beperkt tot drie zoutmeren in Oost-Afrika, waar hij de zand- en grindoevers nestelt. Foto Don Twiner.

langs het meer. Twee vrij gewone vogels, maar niet gemakkelijk te vinden vanwege hun nachtelijk leven, zijn de Kwak en het Wouwaapje, die in dichte *Papyrus*-velden en moerasstruikgewas langs het meer broeden. Erg mooi zijn ook de drie soorten zilverreigers, maar, hoewel twee van deze soorten „Europees” zijn, doen ze voor een Nederlander toch wel erg „tropisch” aan.

De lepelaar die in Oost-Afrika broedt (*Platalea alba*) (fig. 2), is een andere soort dan de Europese. 's Winters kan men hier echter beide soorten aantreffen, met een duidelijk verschil tussen deze twee nauw verwante soorten: de Europeaan met zwarte, de Afrikaan met rose poten. De Europese soort is vermoedelijk een vrij recente aftakking van de Afrikaanse. Soortafakking kan echter ook de andere kant opgaan. De „kleine plevieren” van het geslacht *Charadrius* bijvoorbeeld zijn typische palearctische vogels. Dit ge-

slacht heeft echter in vrij recente tijd tropisch Afrika gekoloniseerd. Er zijn hier nu twee soorten als broedvogel te vinden: de Witkop-plevier (*C. marginatus*) langs de kust van de Indische Oceaan, en de Magadi-plevier (*C. venustus*) (fig. 3) in een zeer beperkt verspreidingsgebied, nl. de oevers van slechts drie meren, Magadi, Natron en Manyara. Beide soorten zijn zeer nauw verwant met de Europese Bontbekplevier.

Het open water van Lake Naivasha, tussen de Waterlelie- en *Papyrus*-velden biedt ons nog weer een groot aantal andere soorten. 's Winters kan men hier een flink aantal Europese eenden aantreffen, in gezelschap met Afrikaanse soorten. Zulke bekende gasten als de Wintertaling, Smient, Krakeend, Pijlstaart, Slobeend en Kuifeend ziet men samen in groepjes met lokale soorten zoals de Hottentottaling (*Anas punctata*) en de Roodsnavel-eend (*Anas erythrorhyncha*). Het is interessant dat geen van de Europese eenden in tropisch Afrika broedt. Een ondersoort van de Slobeend broedt in Zuid-Afrika, maar er schijnt weinig of geen overlapping te zijn tussen de verspreidingsgebieden van de twee ondersoorten. De futen daarentegen zijn zeer sterk vertegenwoordigd als broedvogels in tropisch Afrika. Op Lake Naivasha broeden behalve de Gewone fuut ook de Dodaars en de Geoorde fuut. Als men lang genoeg met de kijker over het wateroppervlak tuurt ziet men vroeg of laat op zijn minst wel een exemplaar van elk van deze drie soorten. Er schijnt geen contact te bestaan tussen de Afrikaanse en Europese populaties van futesoorten. Dit maakt het uiteraard moeilijk om vast te stellen of men met geografische variaties dan wel lokale soorten heeft te maken. Voor de laatste opvatting is echter zeer weinig grond,

Een heel gewone vogel van het open water, maar altijd dicht bij *Papyrus*- of biezenvelden, is de Knobbelmeerkoet (*Fulica cristata*) een mooi voorbeeld van een Afrikaanse vogel die vanwege een kleine kolonisatie in Zuid-Spanje tot de Europese vogels moet worden gerekend. Tot dezelfde familie behoren Purperhoen, Waterhoen en Kleinst waterhoen, die hier ook als broedvogels vertegenwoordigd zijn; Porseleinhoen en Klein waterhoen komen hier vermoedelijk alleen als wintergasten voor. Het verspreidingsgebied van deze kleine, uiterst schuwe moerasvogels is echter moeilijk met zekerheid vast te stellen. Ook van deze familie vindt men op Lake Naivasha een aantal bijzonder mooie Afrikaanse vertegenwoordigers zoals de Jacana (*Actophilornis africanus*) en de Zwarte ral (*Limnocorax flavirostris*).

Verder moeten nog vermeld worden drie soorten van visetende vogels die het open water van Lake Naivasha als jachtgebied gebruiken: de Aalscholver, de Pelikaan en de Visarend. De Pelikaan (*Pelecanus onocrotalus*) is een gewone verschijning op de Oost-Afrikaanse meren, en op Naivasha kan men grote troepen van deze prachtige vogels in ondiep water in groepsverband zien vissen en hier en daar kan men eenzame vogels in dode bomen langs de oever zien zitten rusten. De broedkolonies van de Pelikaan, vaak gemengd

met de Grijze pelikaan (*Pelecanus rufescens*), bevinden zich meestal in zulke dode bomen; een luidruchtiger samenleving van vogels is moeilijk te denken!

Als men op Lake Naivasha zijn aandacht op het moeras en moerasbos concentreert, openbaart zich daar een uiterst rijk leven van honderden soorten kleine zangvogeltjes. Behalve de vele soorten lokale zangertjes, weervogels, vinken, ijsvogels, zonnevogeltjes, klauwieren, enz. enz., kan men 's winters in dit biotoop een twintigtal Europese zangertjes aantreffen. Deze vogels zijn hier uiteraard zeer moeilijk te identificeren, daar de meeste van hen niet zingen. Een interessante uitzondering echter vormt de Nachtegaal, die hier vroeg in het jaar begint te oefenen. Hij komt nooit op volle toeren voor het tijd is om naar het noorden te vertrekken, maar de zang is typisch genoeg om die als van een Nachtegaal te herkennen, en ook genoeg om in een Europeaan een gevoel van heimwee op te wekken.

Wanneer men tegen de avond door het moerasbos terug rijdt naar de hoofdweg, laat men een heel natuurlijk hoorspel achter: een snuivend Nijlpaard, de bewonderingwekkend mooie roep van de Afrikaanse zeearend, het „hoe-hoe” van de Knobbelmeerkoeten, de bel-achtige tonen van de Regenvogel, en het is zelfs mogelijk ineens de bekendste van alle Europese vogelstemmen te horen, die van de Koekoek!

L i t t e r a t u u r :

- Williams, J. G. A Field Guide to the Birds of East and Central Africa. Collins, London.
 Peterson R., Mountfort G. and Holom P. A. D. A Field Guide to the Birds of Britain and Europe. Collins, London.
 Voous, K. H. Atlas van de Europese Vogels. Elsevier, Amsterdam.